

Голуб І. І.,

Тернопільський державний медичний університет імені І.Я. Горбачевського, м. Тернопіль

КРИТЕРІЇ ВІДБОРУ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ В ПРОФЕСІЙНО ОРІЄНТОВАНОМУ НАВЧАННІ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Стаття присвячена аналізу критеріїв відбору навчального матеріалу для професійно орієнтованого вивчення іноземної мови, їх специфікації та детального опису. Обґрунтовано поняття автентичності у контексті професійно орієнтованого навчання англійської мови. Запропоновано джерела відбору навчального матеріалу для вивчення англійської мови за медичним спрямуванням.

Ключові слова: *мовленнєвий матеріал, критерії відбору, англійська мова для спеціального вжитку, автентичність, ініціомовні фахові вміння.*

Статья посвящена анализу критериев отбора научного материала для профессионально ориентированного изучения иностранного языка, их спецификации и тщательного описания. Обосновано понятие автентичности в контексте учебы английского языка. Предложено источники отбора научного материала для изучения английского языка за методическим направлением.

Ключевые слова: *речевой материал, критерии отбора, английский язык для специального употребления, автентичность, иностранные профессиональные умения.*

The article deals with the analysis of the criteria for ESP teaching materials selection, their specification and detailed description. The concept of authenticity in the ESP context is acknowledged. Sources of materials selection in the field of English for Medical Purposes are suggested.

Key words: *language material, selection criteria, ESP, authenticity, special foreign language skills.*

Результат і успіхи у навчанні залежать від правильно сформульованої необхідної мети, ретельно підібраних матеріалів та вправного застосування обраної методики. У процесі студіювання будь-якої дисципліни одна із провідних ролей належить навчальним матеріалам. Стосовно вивчення іноземної мови за професійним спрямуванням, це твердження набуває особливої актуальності у порівнянні з іншими навчальними предметами.

Притаманною рисою курсу професійно орієнтованого навчання англійської мови є створення власних навчальних матеріалів. Характеризуючи це відгалуження методики викладання іноземних мов, Д. Белчер зауважує, що такий курс керується переважно матеріалами, аніж методами, оскільки перші набувають важливішого значення [6, с. 137]. Саме тому майже усім ви-

кладачам англійської мови за професійним спрямуванням доводиться долучатися до розробки системи навчальних завдань для курсу та постійно стикатися з проблемою відбору навчального матеріалу, а саме – за якими критеріями необхідно виконувати це об'ємне та багатоаспектне завдання.

Відповідно, **мета** нашої статті полягає у встановленні критеріїв відбору навчального матеріалу для професійно орієнтованого навчання англійської мови, бо характер навчальних матеріалів у певній мірі зумовлює вибір вправ та прийомів роботи з ними, спрямованих на реалізацію мети навчання.

Питання відбору навчального матеріалу в англійській мові для спеціального вжитку відзначається своєю актуальністю та значним зацікавленням, в основному, серед зарубіжних методистів (Дж. Манбі, Т. Хатчісон, А. Вотерз, Т. Дадлі-Еванс, П. Робінтсон, Дж. Свейлз, Дж. Річардс, М. Брантон, Т. Попеску). Вітчизняний контекст розробки досліджуваної проблеми знаходить своє відображення у працях В. Борщовецької, Г. Гринюк, С. Зонтової, С. Коломієць, С. Котлярівської, Л. Кузнецової, Л. Морської, Н. Савченко, Ю. Семенчук, Г. Скуратівської, О. Тарнопольського, Т. Труханової.

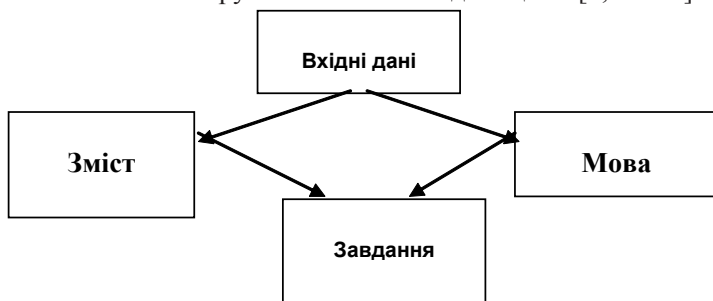
Вивчаючи питання про особливості навчальних матеріалів у професійно орієнтованому навчанні англійської мови, Т. Хатчісон та А. Вотерз виділяють характерні ознаки навчальних матеріалів:

- забезпечення стимулу до навчання (не вчать, а заохочують до навчання; містять цікаві тексти та види діяльності, які б спонукали студента до різних мисленневих операцій, пропонують можливості для використання попередньо набутих знань та вмій);
- допомога в організації навчального процесу (ефективні матеріали виступають чіткою і зв'язною структурною одиницею, які скеровують студента й викладача у процесі виконання завдань, збільшуючи рівень навчальних можливостей);
- втілення методичної майстерності викладача відносно контингенту студентів, з якими він працює;
- відтворення специфіки навчальних завдань і вправ (зберігають рівновагу між складністю завдання та ймовірністю його виконання);
- забезпечення правильності й адекватності використання мови [9, с. 107].

Проаналізувавши точку зору Т. Хатчісона та А. Вотерза про специфіку навчальних матеріалів, робимо висновок про такі критерії для відбору навчальних матеріалів: мотиваційний, критерій автентичності та навчальний, останній з яких американські вчені вважають домінантним.

Т. Хатчісон та А. Вотерз, розвиваючи своє вчення про навчальні матеріали, пропонують власну модель формування матеріалів, яка складається з чотирьох елементів: вхідні дані, зміст, мова, завдання. Вхідні дані можуть бути представлені у вигляді тексту, діалогу, відеограми, запису радіограми, які б стимулювали до комунікативної діяльності, знайомили з новими мовними одиницями, правильно оформленими мовленне-

вими зразками, пропонували тему для обговорення, можливості для використання раніше засвоєних мовних знань і умінь з предметної сфери. Від змісту (фахового наповнення) матеріалів залежить реалізація змістовного спілкування у навчальній аудиторії. Акцент у відборі мовного матеріалу слід робити на контекстному вживанні мови та широкому діапазоні можливостей оперування мовними одиницями [9, с. 110].

Згідно з твердженнями Н. Ф. Бориско, під критеріями відбору слід розуміти основні ознаки, які дають змогу якісно та кількісно оцінити текстовий матеріал з метою його подальшого використання чи невикористання як навчального матеріалу [2, с. 16].

Аналіз теоретичних підходів до відбору змісту професійно орієнтованого навчального матеріалу у процесі вивчення іноземної мови виявив, що, приступаючи до відбору, навчальний матеріал слід ділити на мовленнєвий і мовний; здійснювати його відбір, відповідно, на екстралінгвістичному й лінгвістичному рівнях, застосовуючи ситуативно-функціональний підхід.

На думку С. Зонтової, доцільно враховувати дві великі групи критеріїв: 1) у відборі *мовленнєвого матеріалу*: адекватності, професійно-практичної цінності, вживаності; 2) у відборі *мовного матеріалу*: а) фонетичний мінімум: відповідності потребам спілкування, нормативності; б) лексичний мінімум: професійної спрямованості, адекватності, поширеності, частотності, комунікативної і семантичної цінності, сполучуваності та словотворчої цінності; в) граматичний мінімум: прозорості, співвіднесеності, функціональності [3, с. 82].

Серед факторів, які впливають на відбір навчального матеріалу О. В. Бирюк відзначає: мету навчання, умови організації навчання, вимоги програми (рівень сформованості відповідних умінь і навичок студентів, зміст тематичних блоків) [1, с. 34].

Враховуючи думки згаданих вище авторів і досвід навчання англійської мови за професійним спрямуванням студентів-медиків, виділяємо певні критерії відбору навчального матеріалу для формування англомовних фахових умінь:

- критерій автентичності;
- критерій відповідності до іншомовних комунікативних фахових умінь (професійно-практичної цінності);
- критерій врахування лінгвістичних ознак підмови спеціальності;
- критерій відповідності до навчальних потреб;
- мотиваційний критерій;
- критерій інформативності;
- критерій соціокультурного сприйняття мови.

Критерій автентичності. Дж. Свейлз вважає, що в основі англійської мови для спеціального вжитку закладено п'ять головних концептів: автентичність, дослідницька основа, мова/текст, потреба, навчання/методика [11, с. 23]. Як бачимо, положення про автентичність є першочерговою ідеєю, а на думку Б. Коффі, автентичність і надалі залишатиметься головною підставою для подальших міркувань у сфері англійської мови для спеціального вжитку [7, с. 80].

Є. В. Насонович зазначає, що ефективність використання автентичних текстів забезпечується тим, що вони ілюструють функціонування мови у формі, яка прийнята її носіями в природному соціальному контексті [4, с. 13]. Відповідно, автентичний текст дозволяє майбутнім фахівцям розширити свій словниковий запас, збільшити запас вузькоспеціалізованої, професійної та наукової лексики, ознайомитись із типовими жанрово-стильовими ознаками характерними для фахового дискурсу.

Доволі часто на заняттях з англійської мови використовуються адаптовані матеріали, для позначення яких вживають широке різноманіття термінів: напівавтентичний текст, відредагований автентичний, пристосований автентичний; текст, наближений до автентичного, навчально-автентичний текст; препарований текст, синтетичний навчальний текст. Є. В. Насонович вбачає недолік “методичної автентичності” у тому, що використання штучних, спрощених текстів може спричинити в подальшому труднощі сприйняття текстів з “реального життя” [4, с. 15]. Надмірне редагування автентичних спеціалізованих текстів позбавляє їх характерних ознак фахового тексту, жанрової та профільної специфіки.

Як свідчить наш практичний досвід, на початковому етапі формування іншомовних фахових умінь в міру відредагований текст з максимальним наближенням до автентичності виправдовує своє використання з метою ефективного оволодіння матеріалом. Однак надалі необхідно використовувати тільки автентичні тексти, які передають весь колорит спеціалізації.

Водночас, вважаємо за доцільне зауважити, що принцип автентичності в контексті англійської мови для спеціального вжитку набуває ширшого значення, коли окрім автентичності тексту включає в себе ще й поняття автентичності завдання. Це означає, що в процесі формування необхідних фахових іншомовних умінь потрібно пропонувати студентам якнайбільше

фахових завдань, таких видів мовленнєвої діяльності, з якими спеціалісту відповідної галузі доводиться стикатися в процесі виконання професійних обов’язків. Фахові завдання є ефективним стимулом до іншомовного спілкування, яке відбувається у значущому для студентів контексті.

Отже, поняття автентичності в контексті професійно орієнтованого навчання англійської мови означає поєднання трьох компонентів: матеріали запозичені з життя носіїв мови, функціонування мови у формі, яка прийнята спеціалістами відповідного фаху в природному для них контексті, та виконання завдань, максимально наближених до реальних професійно орієнтованих ситуацій.

Наступні критерії відбору навчальних матеріалів стають очевидними в результаті аналізу потреб студентів, який вважають відправним пунктом у західних методиках професійно орієнтованого вивчення англійської мови, оскільки він виявляється цінним джерелом інформації для викладача. Як зауважує, А. Канінгсворс, навчальні матеріали повинні слугувати багатим ресурсом для досягнення цілей, встановлених в результаті аналізу потреб студентів [8, с. 7]. Дані аналізу потреб студентів дають змогу визначити іншомовні фахові вміння необхідні студенту, характеристики студента як центральної постаті навчального процесу, його теперішні та перспективні досягнення, звичний стиль навчання, знання про ефективні прийоми вивчення матеріалу.

Критерій відповідності до необхідних іншомовних комунікативних фахових умінь. Матеріали курсу слід зосереджувати на тих аспектах англійської мови, які є специфічні саме для фахової дисципліни студентів. Для того, щоб визначити іншомовні вміння, які потрібно сформува-ти у майбутніх спеціалістів, треба відібрати реальні проблеми, які складають змістовий бік комунікації фахівців, проаналізувати типові ситуації спілкування.

У ході розмови комуніканти виступають як носії певних соціальних стосунків, що виникають у відповідній сфері діяльності. Для прикладу, у медичній спеціалізації виникають такі типи мовного спілкування лікаря з різними суб’єктами процесу лікування (хворі, їх родичі, медичний персонал): лікар – пацієнт, лікар – лікар, лікар – медсестра, лікар – родичі хворого. Характеризуючи усний дискурс лікаря, ці позиції зумовлюють тип мовної взаємодії, який може бути вербально-вербальним або невербально-вербальним, залежно від конкретного змісту та умов спілкування [13]. Типові ситуації спілкування медика можна визначити за професійними діями лікаря в межах виконання медичних завдань (збір анамнезу, власне лікування, огляд хворого та лікування, призначення лікування); у процесі фахового обміну інформацією з колегами щодо різних медичних питань, а також у рамках проведення клінічних конференцій, дискусій. Найхарактерніші моделі фахового спілкування та особливості мовленнєвої діяль-

ності спеціалістів дають можливість визначити необхідні іншомовні фахові вміння. На думку Т. М. Алексеєнко, знання комунікативних потреб студентів повинні бути вихідним принципом у відборі матеріалу [12].

Критерій врахування лінгвістичних ознак підмови спеціальності. Постійні нововведення в методиці викладання іноземних мов у значній мірі залежать від зміни підходів до трактування природи мови та опису її складових. Історія розвитку вивчення англійської мови для спеціального вжитку закордоном переконує в тому, що для отримання повної лінгвістичної картини підмови спеціалізації необхідно провести розвідки в трьох напрямках:

- аналіз реєстру (словниковий та термінологічний склад, граматичні структури мови, елементи побудови речення);
- дискурсивний аналіз (функціональний аспект мовлення, механізм продукування дискурсу з його комунікативними цінностями);
- жанровий аналіз (структурні закономірності, які відрізняють між собою різні типи дискурсу) [9, с. 8].

У ході відбору навчальних матеріалів необхідно брати до уваги усі три лінгвістичні ракурси, але акцентувати на тому аспекті, котрий пропонує найширший обсяг інформації для формування визначених необхідних фахових іншомовних умінь та враховувати частотність вживання і діапазон охоплення мовних одиниць необхідних майбутньому фахівцю для реалізації комунікативних інтенцій.

Мовний критерій виступає надзвичайно важливим показником у підмові медицини, оскільки тут мова виступає не лише складовою частиною загальної професійної діяльності лікаря, а й основним його інструментом, оскільки зумовлює психотерапевтичну дію на хід лікування [13].

Критерій відповідності навчальним потребам студентів. У процесі відбору навчального матеріалу слід орієнтуватися також на постані студента в аспекті його навчальних потреб (дієві навчальні стратегії, притаманний стиль навчання). Такі дані дають змогу обрати найефективніший спосіб подання навчального матеріалу, визначити характер вправ і завдань, вдало обрати методику й навчальні прийоми, впроваджувати індивідуалізацію процесу навчання іноземної мови. Таким чином, матеріали будуть зорієнтовані на студента, надаватимуть можливість для самоосвіти, забезпечуватимуть навчання у відповідності до індивідуальних фізичних показників та власного темпу студента [5, с. 23].

Т. Хатчінсон та А. Вотерз, пропонуючи власний підхід до професійно орієнтованого навчання англійської мови, стверджують, що матеріали повинні зосереджуватися на студентах та їхніх навчальних вміннях. Методисти наголошують, що такий підхід до оволодіння іншомовними вміннями стимулює студента взяти на себе відповідальність за власне навчання [9, с. 57].

У програмі для професійно орієнтованого навчання англійської мови зазначається, що вміння учитися спрямовані на розвиток здатності

студентів ефективно користуватися навчальними можливостями, вони сприяють розвитку самостійності студентів у навчальній та пов'язаній із спеціалізацією сферах [5, с. 23]. Саме тому слід обирати ті матеріали, які здатні нести навчальну функцію, враховувати індивідні фізичні показники студентів, ознайомлювати з різними навчальними стратегіями, доцільно наводити до кожної справи різноманітні техніки виконання, варіювати їх у залежності від типу студента.

Критерій інформативності. Фахові навчальні матеріали мають характеризуватися відповідним ступенем складності та актуальністю. Знайомство студента з найновішою інформацією з обраної спеціалізації засобами англійської мови мотивуватиме студента до генерування думки, що, в разі необхідності, він завжди може звернутися до іншомовних джерел і віднайти нові, потрібні йому відомості й дані. Однак тексти не варто переобтяжувати надлишковою інформацією або дозволяти їм втомлювати студента своїм обсягом.

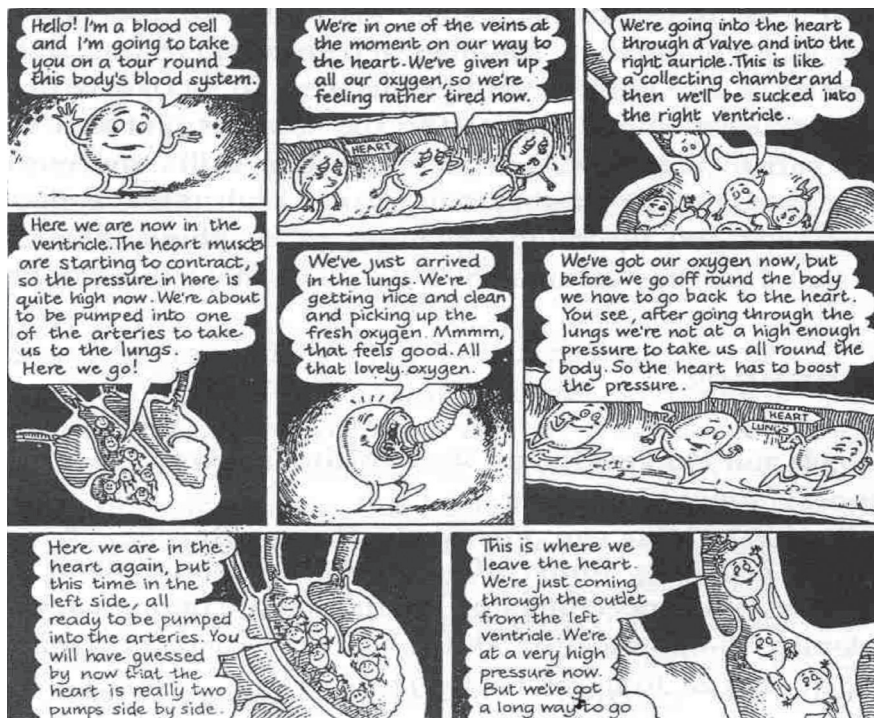
Мотиваційний критерій. Оволодіння іншомовними вміннями на базі автентичних матеріалів професійно значущого характеру, виконання комунікативних фахових завдань, робота з англійською інформацією, яка входить у коло інтересів студента сприяє розвитку мотиваційної сфери того, хто навчається. С. Зонтова також наголошує на тому, що відбір професійно обґрунтованого й чітко обмеженого навчального матеріалу в навчанні іноземної мови має вирішальне значення, оскільки він містить стимули, які безпосередньо впливають на мотиваційну сферу студентів, викликаючи їх зацікавленість і розумово-мовленнєву активність [3, с. 77].

Ілюстровані фахові тексти поживляють формування необхідних іншомовних умінь, значно розвивають мотивацію, а на початковому етапі оволодіння мовою є вагомим опором у навчанні. Прикладом такого спеціалізованого тексту може слугувати поданий нижче зразок з англійською підручника [10].

Проте, як стверджує Р. Олрайт, цікава та сучасна фахова інформація не є достатньою ознакою для навчальних матеріалів, для початку вони повинні бути лінгвістично та комунікативно відповідними до фахової ситуації, а також заохочувати студента до подальшого вивчення, що залежить у великій мірі від методичного використання матеріалів [14].

Критерій соціокультурного сприйняття мови. Ефективна міжкультурна професійна взаємодія вимагає не тільки іншомовних умінь, а й знань про особливості комунікативної поведінки іноземних партнерів і відомості про соціопсихологічну, культурологічну специфіку партнерів. Навчальні матеріали повинні відображати норми поведінки, стилі спілкування, реалії повсякденного життя, правила етикету, прийняті у спільноті фахівців іншої країни. Це сприятиме адекватному взаєморозумінню учасників комунікативного акту, які належать до різних націо-

нальних культур. Доцільно зауважити, що відбір матеріалів має узгоджуватися з потенційною можливістю їх сприйняття студентами.

Процедура відбору мовленнєвого матеріалу повинна містити адекватні сфери й ситуації спілкування, визначення типових соціально-комунікативних ролей, переліку мовленнєвих дій, інвентаризацію типових комунікативних ситуацій, відбір фонетичного, лексичного й граматичного мінімумів мовного матеріалу, визначення навчальних стратегій, необхідних студентам, підбір матеріалів і техніки виконання завдань, характерних для різних стилів навчання мови.

Досвід роботи з професійно орієнтованими навчальними матеріалами дає змогу виявити джерела відбору усних і друкованих текстів відповідного фаху:

- ✓ автентичні фахові періодичні видання (статті з журналів, газет, вісників виданих в англomовних країнах);
- ✓ фахові підручники;
- ✓ відеофільми та аудіозаписи на відповідну тематику;
- ✓ розмовники для фахівців відповідного профілю;
- ✓ спеціалізовані електронні матеріали всесвітньої мережі Інтернет

✓ автентичні та вітчизняні навчальні посібники або підручники з англійської мови для спеціального вжитку.

Для прикладу, всесвітня мережа може слугувати багатим джерелом відео та аудіо матеріалів на медичну тематику (відеозаписи коментованого обстеження пацієнта лікарями різних клінічних відділень, що сприяє розвитку умінь іншомовного фахового діалогічного мовлення; короткі лекції анатомічного спрямування, які допомагають у формуванні вмінь монологічного мовлення майбутнього спеціаліста). В Інтернеті на сайті <http://www.youtube.com/> забезпечено вільний доступ до серії англійських навчальних відео файлів з анатомії людини (будова та розміщення органів людського тіла, системи організму людини та їх функції); записи, які сприяють формуванню соціокультурної компетенції медика, що є не менш важливим аспектом у професійно орієнтованому навчанні англійської мови (Вища медична освіта у США та у Великобританії); а також записи процесу обстеження пацієнта, які ведуть до формування не тільки іншомовних комунікативних умінь, але й розвивають фахові вміння майбутнього лікаря та допомагають його становленню як професіонала; а також описи патогенезу захворювань, лікувальних процедур, які можна відшукати за адресою <http://www.nlm.nih.gov/medlineplus/medlineplus.html>.

Спосіб подачі матеріалу через слуховий канал є досить важливим для комунікативно орієнтованої методики, оскільки текстові матеріали фокусують увагу студента на мовному та лінгвістичному аспекті інформації, а аудіо записи звертають увагу на зміст повідомлення чи розмови, яка пропонується мовцем, викликає бажання імітації мовлення та продукування власного іншомовного висловлювання.

Формування матеріалів для курсу англійської мови для спеціального вжитку завжди тісно переплітається із спеціалізацією, мова якої вивчається. Відібрані автентичні матеріали покликані задовольняти цільові потреби студентів, а мова – відповідати особливостям субмови, якою в подальшому користуватиметься фахівець. Змістове наповнення включає словниковий запас, лінгвістичні структури типові для реєстру відповідної галузі, жанрові особливості фахового дискурсу. Матеріал, необхідний для розвитку мовленнєвих умінь, повинен сприяти професійному самоствердженню студентів, надавати можливості самореалізації, озброювати їх знаннями та навичками для самостійного опрацювання іншомовних джерел.

Отже, критеріями відбору навчального матеріалу для формування англійських фахових умінь вважаємо критерій автентичності, відповідності до іншомовних комунікативних фахових умінь, врахування лінгвістичних ознак підмови спеціальності, критерій соціокультурного сприйняття мови, інформативності та складності, навчальний та мотиваційний критерій. Розглянуті критерії відбору фахового навчального матеріалу лежать у площині цілей і завдань методики професійно орієнтованого навчання іноземної

мови, яка потребує подальшої розробки в українському форматі. Наш вклад у розв'язання зазначеної проблеми вбачаємо у розробці системи вправ для професійно орієнтованого спілкування медиків на основі автентичних фахових матеріалів, що й стане предметом наших подальших досліджень.

Література:

1. Бирюк О. В. Методика формування соціокультурної компетенції майбутніх учителів у навчанні читання англомовних публіцистичних текстів: Дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02 / О. В. Бирюк. – К., 2005. – 201с.
2. Бориско Н.Ф. Теоретические основы создания методических комплексов для языковой межкультурной подготовки учителей иностранного языка (на материале интенсивного обучения немецкому языку): Дис. ... докт. пед. наук: 13.00.02 / Наталия Федоровна Бориско. – К., 2000. – 508 с.
3. Зонтова С. Є. Теоретичні підходи до відбору змісту, орієнтованого на майбутню професію студентів в процесі вивчення іноземної мови / С. Є. Зонтова // Вісник Київського міжнародного університету: Зб. наук. праць. – К.: КиМУ, 2004. – Вип. 5. – С. 73–82.
4. Носонович Е. В. Методическая аутентичность в обучении иностранным языкам / Е. В. Насанович // Иностранные языки в школе. – 2000. – № 1. – С. 11–16.
5. Програма з англійської мови для професійного спілкування / Колектив авторів: Г. Є. Бакаєва, О. А. Борисенко, І. І. Зуєнко та ін. – К.: Ленвіт, 2005. – 119 с.
6. Belcher D. English for specific purposes: Teaching to perceived needs and imagined futures in worlds of work, study and everyday life / D. Belcher // TESOL Quarterly. – 2006. – № 40 (1). – P. 133–156.
7. Coffey B. ESP – English for specific purposes. In Valerie Kinsella (Ed.) / B. Coffey // Cambridge language teaching surveys. – Cambridge: Cambridge University Press, 1985. – Vol. 3. – P. 78–93.
8. Cunningsworth A. Choosing your coursebook / A. Cunningsworth. – Oxford: Macmillan Heinemann, 1995. – 153 p.
9. Hutchinson T., Waters A. English for Specific Purposes: A learner-centered approach / T. Hutchinson, A. Waters. – Cambridge: Cambridge University Press, 1987. – 286 p.
10. Hutchinson T., Waters A. Interface: English for technical communication / T. Hutchinson, A. Waters. – Longman, 1984. – 128 p.
11. Swales J. Genre analysis: English in academic and research settings / J. Swales. – Cambridge: Cambridge University Press, 1990. – 260 p.
12. Алексеенко Т. М. Організація навчання монологічного мовлення студентів-медиків першого курсу [Електронний ресурс] / Т. М. Алексеенко. – Режим доступу до джерела: <http://www-center.univer.kharkov.ua/vestnik/full/2.pdf>.
13. Литвиненко Н. Дискурсивна діяльність медика [Електронний ресурс] / Н. Литвиненко. – Режим доступу до джерела: <http://journalib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=1054>.
14. Alwright R.L. What do we want teaching materials for? [Електронний ресурс] / R. L. Alwright // English Language Teaching Journal. – Oxford University Press, 1981. – Volume 36(1). P. 5–18. – Режим доступу до джерела: <http://eltj.oxfordjournals.org/cgi/content/abstract/36/1/5>.